

www.turkishstudies.net/economy

Turkish Studies - Economics, Finance, Politics

eISSN: 2667-5625

Research Article / Araştırma Makalesi

Sponsored by IBU

Türkiye’de Akademik Meslek Odaları Olarak Şehir Plancıları Odası ve Mimarlar Odasının Ahlaki ve Etik İşleyişleri ve Sorunları: 1961–1999

Moral and Ethical Functioning and Problems of the Chamber of City Planners and the Chamber of Architects as Academic Professional Chambers in Turkey: 1961-1999

Saynur Çiçek* - Hüseyin Özgür**

Abstract: Urbanization and related problems have been subject to various disciplines and studies. In the present study, the occupational approaches and attitudes adopted by the Chamber of City Planners and the Chamber of Architects, which represent the constitutive actors of urbanization, towards this problematic field are evaluated. The study covers 1961-1999 period. The approaches and methods adopted by the Chamber of City Planners and the Chamber of Architects towards establishing and preserving common professional ethics and ethical values against the problems faced by their members in performing their profession are examined. In the present study, the analysis of the periodicals published by the each chamber and the findings obtained from each chamber’s decisions are evaluated through literature review. The functioning, problems and developments underwent by the Chamber of City Planners and the Chamber of Architects in establishing professional ethics and ethical values throughout the period between 1961 and 1999 constitute the core of the present article. It was observed that the functioning of ethical and moral principles progressed cyclically with the presence of certain inadequacies and points of improvement due to factors such as the delayed/late organization of both chambers, inadequacies in the development of pre-vocational and post-vocational moral-ethical values, the lack of criminal action towards the anomalies and regulations detected by the chambers and weak enforcement. The Chamber of City Planners and the Chamber of Architects have worked towards establishing the legal dimensions of traditional professional ethics and universal ethical values, but faced problems as well. It can be said that problems such as the presence of problems resulting from the organization of both chambers, the absence of courses involving and prioritizing professional values and principles in the curricula of Architecture and City Planning education, and the fact that professional ethics and discipline were not developed with connective rules based on common foundations in the performance of the occupation were effective on the developments in this field.

* Öğr. Gör. Dr., Pamukkale Üniversitesi, Buldan Meslek Yüksekokulu, Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü

Lect. Dr., Pamukkale University, Vocational School, Department of Banking and Insurance

ORCID 0000-0001-8376-8290

mail scicek@pau.edu.tr

** Prof. Dr., Pamukkale Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

Prof. Dr., Pamukkale University, Faculty of Economics Administrative and Social Sciences, Department of Political Sciences and Public Administration

ORCID 0000-0003-1219-1273

mail hozgur@pau.edu.tr

Cite as/ Atıf: Çiçek S. & Özgür H.. (2020). Türkiye’de akademik meslek odaları olarak şehir plancıları odası ve mimarlar odasının ahlaki ve etik işleyişleri ve sorunları: 1961–1999. *Turkish Studies - Economy*, 15(4), 1973-1987.

<https://dx.doi.org/10.47644/TurkishStudies.47053>

Received/Geliş: 21 October/Ekim 2020

Accepted/Kabul: 20 December/Aralık 2020

Copyright © INTAC LTD, Turkey

Checked by plagiarism software

Published/Yayın: 25 December/Aralık 2020

CC BY-NC 4.0

Structured Abstract: Academic professional chambers, which are part of the administrative structure of public administration and constituted by members of certain professions who are university graduates, are among the most important actors in the field of service with the activities they carry out. With their expertise and technical knowledge, academic and other professional chambers play a supportive role in the development of economic, social and cultural fields. Professional chambers are also actively included in determining traditional and universal codes of practice and imposing legal sanctions. Based on these main principles and duties, the occupational conditions and problems underwent by the members of academic professional chambers in Turkey in practicing their profession with common moral and ethical values to combat the issues and developments brought on by rapid and unplanned urbanization-housing between 1961 and 1999 constitute the subject of the present study. In the present article, the field of study (examples) was limited to the Chamber of City Planners and the Chamber of Architects in order to obtain more in-depth information regarding the moral and ethical functioning and problems of academic professional chambers.

In the present article, the roles of the members of the Chamber of City Planners and the Chamber of Architects in the development of a common professional ethics and ethical principles in their professional decisions and practices are examined to cover a time period of 40 years between 1961 and 1999 in Turkey. Liberal western democracies and Turkey have faced/are facing the changes and issues brought on by rushed urbanization and increasing population mobility at different time periods. In Turkey, the internal migration that started in the 1950s, and the following issues regarding slums and unplanned housing contrary to construction plans are among the main reasons behind rapid and unplanned urbanization and housing. This rushed mobility in population and construction have caused the large towns and cities in Turkey, in which historical, architectural and urban textures are not adequately preserved, to be filled with places that are devoid of urban design and insensitive towards living spaces. Rapid urbanization and related problems have been subject to various studies [ex. Kıray (1965), Tekeli (1988), Özer (2004), Kılınç, Özgür & Genç (2009; 2013)] and the issue was examined from different standpoints. This problematic field is directly related to the working areas of the members of the Chamber of City Planners and the Chamber of Architects and it is of particular concern to their occupational determination, actions and activities, and the status of implementing ethical principles. Although there are constructive examples and successful applications related to Architecture and Urban and Regional Planning in Turkey, the problems brought on by irregular and unplanned housing in the form of a lack of architectural functionality and quality of life cannot be overlooked. For this reason, it is necessary to clarify the questions and problems regarding the moral and ethical functioning of the members of both chambers --which are difficult but necessary to examine-- in their decisions and practices.

Based on these observations, the functioning, efforts, perception and practices of the chambers in the process of preserving professional discipline and morality, which is among the most important duties of the Chamber of City Planners and the Chamber of Architecture, are evaluated in the present study. The study was developed with the findings obtained through the analysis of the periodicals published by the chambers and the examination of chamber decisions by means of literature review. The regulations and decisions of the Chamber of City Planners and the Chamber of Architects towards moral and ethical functioning between the years 1961 and 1999, the undergraduate-graduate training of the members and the future members of these chambers within the framework of the aforementioned principles, and the factors influencing the professional behaviors and decisions are evaluated with the main points of transformation within the historical process.

In the present article, it was concluded that for the implementation of the professional discipline and ethics determined for the practice of the profession, the need for the chambers to establish coordinates enabling each member to internalize their decisions and behaviors, and to adopt methods to operate supervisory mechanisms preserved its validity and priority within the time period under study. The regulations of the Chamber of City Planners and the Chamber of Architects towards professional ethics and discipline are affected by the traditional structure in Turkey and universal values based on the international norms of both professions. During the time period between 1961 and 1999, it was considered to be essential by both chambers to establish professional ethics and ethical principles in the practice of the profession. In the construction and spatial planning of cities, the representatives of the authorized professions could differ from each other in their decisions and practices due to individual differences, coming up with different approvals and decisions for the same process or similar processes.

In Turkey, other than certain exceptions such as the Chamber of Medical Doctors, it can be said that the sense of professional ethics, morality and discipline adopted by academic chambers and their members

was formed under the influence of the traditional structure and independent of written rules, at least for the time period before the 2000s. It can be claimed that the effects of this traditional structure remained limited in time due to a lack of penal sanctions. The chambers carried out works for the implementation of the profession based on traditional and universal values. However, both chambers encountered difficulties in this area. Despite the efforts of both chambers to preserve their professional ethics in terms of both the chamber and its members by means of referring to warnings and sanctions when necessary, it can be said that the attitudes developed by both chambers towards improving professional ethics and ethical functioning were less professional compared to their counterparts in Liberal Western democracies. The fact that the Chamber of City Planners and the Chamber of Architectures gained a late/delayed organizational identity prevented the common principles and values of the two professions from developing in a healthy and rapid manner. Additionally, the fact that professions such as city planners and civil engineers were not differentiated in terms of the services they provided in the 1960s in Turkey has complicated the establishment of professional ethics and discipline due to the flexible and lawless environments where professional decisions and practices were mainly based on personal preferences. It can be said that the efforts of both chambers towards developing the principal values of their profession and self-control were carried out under disadvantageous conditions such as a lack of participation in the works they carried out and the inability to spread excitement, determination and spirit to the whole organization. In the activities carried out by the Chamber of City Planners and the Chamber of Architectures between the years 1961 and 1999, it can be said that from time to time, both chambers were weak in presenting their ethical and moral principles clearly, establishing strong cooperation with higher education institutions providing graduate education for these purposes, and emphasizing these issues in the activities and statements they produced.

Keywords: Chamber of City Planners, Chamber of Architects, Professional Discipline, Morality, Ethics

Öz: Kentleşme ve sorunları farklı bilim dallarına ve çeşitli araştırmalara konu olmaktadır. Bu çalışmada kentleşmenin yapıcı aktörlerini temsil eden Şehir Plancıları Odası ve Mimarlar Odasının bu sorunlu alana karşı mesleki yaklaşımları ve tavırları değerlendirilmektedir. Çalışma 1961-1999 dönemini kapsamaktadır. Şehir Plancısı Odası ve Mimarlar Odasının, üyelerinin mesleklerini icra etmede karşılaştıkları sorunlara karşı ortak meslek ahlakı ve etik değerlerini oluşturmak ve/veya korumak için izledikleri yol ve yöntemler incelenmektedir. Çalışmada literatür taraması yöntemiyle, odaların süreli yayınlarının analizi ve oda kararlarının incelenmesiyle elde edilen bulgular yorumlanmaktadır. Türkiye’de Şehir Plancıları Odası ve Mimarlar Odasının 1961–1999 döneminde meslek ahlakını ve etik değerleri oluşturmadaki işleyişi, sorunları ve gelişmeleri bu makalenin özünü oluşturmaktadır. Her iki odanın gecikmeli/geç örgütlenmesi, meslek öncesi ve meslek sonrasında ahlak ve etik değerlerin geliştirilmesindeki eksikler, odalar tarafından tespit edilen aykırılıklara ve düzenlemelere yönelik cezai işlemlerin azlığı ve yaptırım zayıflığı nedenlerinden dolayı etik ve ahlaki ilkelerin işleyişi dönem dönem bazı eksiklikler ve iyileştirilmesi gereken konularla gelişim göstermektedir. Şehir Plancıları Odası ve Mimarlar Odası, geleneksel meslek ahlakı ve evrensel etik değerlerin yasal boyutlarının oluşturulması için çalışmalar yürütmüşler, ancak sorunlarla da karşılaşmışlardır. Her iki odanın örgütlenmesinden kaynaklanan sorunların varlığı, Mimarlık ve Şehir Plancılığı lisans eğitim-öğretimi müfredatında mesleki değerler ve ilkeleri içeren ve önceleyen derslerin bulunmayışı, mesleğin uygulanmasında meslek ahlakı ve disiplinin ortak temellere dayalı bağlayıcı kurallarla geliştirilmemiş olması gibi sorunlar bu alandaki gelişmeler üzerinde etkili olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Şehir Plancıları Odası, Mimarlar Odası, Meslek Disiplini, Ahlak, Etik

Giriş

Modern şehirlerin büyümesi ve yerleşim alanlarının genişlemesinde iki önemli faktör belirleyici olup birincisi göçen nüfus ve ikincisi ise tarımsal olmayan işyerlerinin artması ve uzmanlaşma ile örgütlenme aşamasının gerçekleşme düzeyidir. Ancak bu iki etki dengeli şekilde artarsa düzgün şehirleşmenin gelişiminden söz edilebilir (Kıray, 1965: 12). Kentleşme ve kentlerin büyümesi 19. Yüzyılda Osmanlı Devleti’nin batıya açılmasıyla başlamıştır. 19. Yüzyılda başlayan ve İkinci Dünya Savaşı’na kadar Osmanlı Devleti ve Türkiye’de kentleşme hızı çok yavaş gerçekleşmiştir. Ancak İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki kentleşme Liberal Batı Demokrasisi ülkelerinde nitelik yönünden farklılıklar göstermektedir. Bu dönemde kentleşme hızının artması

sonucunda kentleşme artık bir toplumsal sorun alanı olarak tanımlanmaya başlanmıştır (Özer, 2004: 112).

Kentleşme sürecindeki bu hızlı değişimler ve sorunları farklı bilimsel araştırmaların ilgi odağında inceleme konusu olmuştur. Bu çalışmada ise Türkiye özelinde 1961–1999 tarihleri arasındaki planlama ve kentleşme faaliyetlerinde Şehir Plancıları Odası ile Mimarlar Odasının ve üyelerinin üstlendikleri mesleki sorumluluk ve kararlarındaki bağlayıcı etkiler sorgulanmaktadır. Türkiye literatüründe bu iki odanın biri veya ikisinin ahlak ve etik değerlerine odaklı çalışmalarına öncülük Fehmi Yavuz (1961) tarafından yapılmıştır denebilir. Yavuz (1961) tarafından Türkçeye çevrilen *Şehircide Aranan Vasıflar* dönemi itibarıyla imar ve planlama sorunları, bu alanın meslek temsilcilerinin eğitimi ve mesleğin ehliyet şartlarının belirlenmesinde etkin ve etkili bir rapordur.

Ersoy (1995)'a göre, meslek etiği, planlama kuramlarının farklı yaklaşımları ışığında bireysel tercih ve uygulamalardan ziyade, ortak çerçevede geliştirilmelidir. Duvarcı (2004) planlama mesleğinde çalışma esasları ile planlıların iş ilişkilerinde etik sorgulamasını yapmaktadır. Demirci (2005) Şehir planlamada evrensel etik ve davranış kodlarını değerlendirmektedir. Tekeli (2008)'ye göre, kent planlaması mesleğinde ahlaki değerler ancak mesleğin profesyonelleşmesi ve kurumsallaşmasıyla kazanılacaktır. Ersoy (2008) ise, planlama mesleğindeki bireysel davranış ve kararların ancak Şehir Plancıları Odasının öncülüğünde, belirlenecek ortak etik ilke ve değerlerle düzenlenebileceğini savunmaktadır. Bu çalışmaların her biri mesleği ve mesleğin uygulanmasındaki etik ve ahlaki işleyişi çeşitli yaklaşımlar aracılığıyla açıklayan literatürü çeşitlendiren önemli kaynaklardır. Ancak bu konuların incelenmesinin Türkiye literatüründe, özellikle de 2000 yılı öncesi dönemlerde, hayli sınırlı kaldığı maalesef rahatlıkla söylenebilir.

Bu çalışmada Türkiye'de Şehir Plancıları Odası ve Mimarlar Odasının kurumsal kimliklerini kazandıkları 1961 ile 1999 tarihleri arasında uygulama ve kararlarında meslek ahlakı ve disiplini oluşturmada izledikleri yollar irdelenmektedir. Frank (2006) şehir planlama eğitim-öğretimini değerlendirdiği 1970 ile 2004 yıllarını kapsayan çalışmada ülkeye özgü planlama eğitimi literatürüne genel bir bakış sağlamaktadır. Frank (2006) otuz yılı aşkın bir süreyi kapsayan derlemesiyle eğitimdeki değişimi, planlama uygulaması ve yükseköğrenimle ilişkilendirme fırsatı sunmaktadır. Bu makalede yaklaşık 1961–1999 döneminde denk gelen 40 yıllık bir süreçte Şehir Plancıları Odası ve Mimarlar Odasının mesleki eğitim ve sonrasında ortak değerler ve ilkelerin oluşumundaki rolleri ve eylemleri özetle aktarılmakta ve analiz edilmektedir.

Şehir Plancıları Odası ve Mimarlar Odasının örgütlenmeleri ve profesyonel mesleki gelişiminde etik ve ahlaki duruş, tavırları, literatür taraması yöntemiyle, odaların süreli yayınlarının analizi, oda kararlarının incelenmesi ve literatürden elde edilen bulguların birlikte yorumlanmasıyla açıklanmaktadır.

Her iki odanın ve mesleğin geçirdiği yaklaşık 40 yıllık ana dönemin kendi alt dönemlerinde bazı küçük farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıklar mesleklerin ve odaların gelişiminden bu iki mesleği ve odayı etkileyen eğitime, üye ve şube sayısındaki artışa, ülkenin ekonomik, hukuki ve siyasal düzenine, hizmet sunulan kitledeki değişimlere, kullanılan teknolojinin değişmesine ve elbette ülkedeki temel bakış açısı ve ihtiyaçların farklılaşmasına kadar çeşitli değişkenlerden etkilenmektedir. Bu etkileri belirgin hale getirebilmek için, 1961 Anayasasında tanım bulan akademik meslek odaları ile 1999 Büyük Marmara Depremi arasındaki dönemin iyi analiz edilmesi gerekmektedir.

Bu tespitlere bağlı olarak araştırma üç bölümde gelişmektedir. Birinci bölümde, Şehir Plancıları ve Mimarlar Odasının örgütlenme süreçleri değerlendirilmektedir. İkinci ve üçüncü bölümlerde Odaların örgütlenmeleriyle meslek öncesi ve sonrasında ortak değer ve ilkelerin oluşumunda etkinlikleri ve rehberlikleri değerlendirilmektedir. Şehir Plancıları Odası ve Mimarlar Odasının, meslek ahlakı ve disiplinine ait düzenlemelerinde, Türkiye'deki geleneksel yapının ve her iki mesleğin uluslararası normlarına bağlı olarak evrensel değerlerin etkileri bulunmaktadır.

Hizmet Yönünden Yerinden Yönetim Kuruluşu Olarak Akademik Meslek Odalarının Örgütlenmeleri: Şehir Plancıları Odası ve Mimarlar Odası, 1961–1999

Uluslararası Mimarlar Birliğinin kuruluşu 1867’de Paris’te Merkezi Mimarlar Derneği (Societe Centrale des Architectes’in) tarafından başlatılan ilk girişimlere kadar uzanmaktadır (Uluslararası Mimarlar Birliği, 1965: 6). Uluslararası Mimarlar Birliği, mesleki eğitim ve mimari ayrılıkları uluslararası arenada göz ardı ederek, mimarların mesleki bilgi ve becerilerini karşılıklı geliştirebilecekleri imkân ve ortamları sunmak amacıyla örgütlenmiştir. Bu birlik toplum faydasına hizmetlerin geliştirilmesinde, mimarlık mesleğinin yeterince tanıtılması ve meslek ahlakı çerçevesinde ilkesel davranışların, kuralların belirlenmesini gerekli görmüştür (Birkan, 1972: 19).

Türkiye’de 1927’den itibaren mimarların mesleki örgütlenmelerinin fikirsel adımları atılmıştır. Ancak bu konuda eylemsel gelişmeler uzun araştırma ve incelemelerle zamanla gelişim göstermiştir. Güzel Sanatlar Birliği Mimari Şubesi Kongresinde bu alandaki mevzuat düzenlenmesi üyelerin katılımıyla hazırlanarak, 1931’de dönemin Hükümetine Rapor halinde sunulmuştu. Mimarların bir teşkilat yapısında örgütlenmesi için yapılan bu düzenleme, 12. Uluslararası Mimarlar Kongresine katılan mimarlar tarafından diğer ülkelerdeki mimari teşkilat kanunları ve raporları incelenerek hazırlanmıştı (Galip, 1931: 67). Böylece, Odanın geleneksel ve evrensel değerlere, ilkelere göre alınan ortak kararlarla örgütlenme sürecine yönelik girişimlerin başladığından söz edilebilir.

Türkiye’de mimarların ve şehir plancılarının örgütlenmeleri ülkenin içinde bulunduğu koşullar ve mesleğin gelişimindeki sorunlardan dolayı gecikmeli gerçekleşmiştir. Mimarlar Odasının (1974) kayıtlarına göre, 1930’lu yıllarda mimarlar ve teknik elemanlar tarafından başlatılan örgütlenme çalışmaları ancak 1950’li yıllarda Meclise taşınmıştır. Bu konudaki ilk çalışma mühendis olan Konya Milletvekili Himmet Ölçmen tarafından hazırlanarak Meclise sunulmuştu. 1950’lerin başında Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB) Kanun Teklifi ile “*Mesleki ahlakın teesüsünün ve yükselmesinin sağlanması ve kötü niyetli iktidarsız teknik elamanlara cemiyet tarafından inzibati cezalar tabii ki suretiyle iyi iş görülmesinin temin edilmesi*” (Mimarlar Odası XX. Genel Kurulu, 1974) ifadesiyle Odanın kurulma amacı tanımlanmaktaydı.

Türkiye’de Şehir Plancıları Odası ve Mimarlar Odası mesleki eğitim ve gelişimin sağlanmasında önemli görevler üstlendikleri söylenebilir. Mimarlar Odası 1954 yılında faaliyetlerine başlamıştır. Şehir Plancıları Odası 1969’da kurulmuş, ancak kuruluş faaliyetleri kesintiye uğrayan Oda 1970’de çalışmalarına başlamıştır. Bu örgütlenme biçimi 1961 Anayasasının 122. Maddesi meslek kuruluşları olarak kabul görmekte ve hukuki statüsünü kazanmaktaydı. Odaların kurumsal ve yasal kimlik kazanmaları, ülke kaynaklarının verimli kullanılması, toplumun ihtiyaçlarının doğru algılanması, yapıcı politikalarla kamu yararını toplum lehine korumak ilkelerini güçlendirmekteydi.

Şehir Plancıları Odası ve Mimarlar Odasının örgütlenmesinin gerçekleşmesine rağmen üye sayılarının azlığı, üyelik sorumluluk ve görevlerindeki aksamalar, eş zamanlı çoğunluklu katılımlardan uzak koşullar altında odalar faaliyetlerine devam etmekteydiler. Mimarlar Odasının 1954 yılında 720 kayıtlı üyesi vardı (Sayar, 1954: 152). Şehir Plancıları Odasının ise 1976 yılında kayıtlı üye sayısı 185’di. Bu üyelerin bir kısmı Odaya kesin kayıt yaptırmak için gerekli evraklarını tamamlamadıkları bir kısmı da aidatlarını ödemedikleri gibi diplomaları Odaya kayıt olmak için yeterli olmayan 50 üye de vardı (Sarp, 1987: 198).

Şehir Plancıları Odası ve Mimarlar Odasının Mesleki Yeterlilik ve Gelişimde Ahlakî ve Etik Duruşu Oluşturmak İçin Yaptığı Çalışmalar: 1961–1999

Mimarlar Odası ve üyelerin oda toplantıları ve çalışmalarında ülke kaynaklarına, çevreye ve tarihi dokuya duyarlı ve sorumluluk yüklenici tutumlarla birlikte meslek ahlakı ve disiplinini oluşturmaya yönelik kararlar da alınmaktaydı. Örneğin, 6 Şubat 1964 tarihindeki IX. Mimarlar

Odası Çalışma Raporları arasında üyelerden Kemal Özmeriç'in sorusunun yanıtını aramak da aslında bu çalışmanın amacıyla örtüşmektedir. “Görevlerimizi tam olarak yapıyor muyuz biz?” (Baytop, 1964: 1). Şehir Plancıları Odası ve Mimarlar Odası ile üyelerinin mesleğin icrasındaki temel ahlaki değerler ve ilkelerin belirlenmesi ve bağlayıcı nitelik kazandırılmasına yönelik faaliyetler, sorgulamalar da yapılmaktaydı. Bu konuda meslek ahlakı ve disiplini oluşturma ve koruma da her iki odanın faaliyetlerini iki başlık altında incelemek daha net sonuçlara ulaşmamızı sağlayacaktır. Bunun için de seçilen bu iki akademik odanın öncelikle meslek öncesi lisans eğitim-öğretiminde meslek ahlakı ve ilkelerini içeren derslerin müfredattaki yerine ve gelişmesine dair yaptıkları çalışmalara odaklanılmaktadır. İkinci değerlendirme ise odaların, üyelerinin, insana, çevreye ve tarihi dokuya karşı mesleki duyarlılıkları ile meslek disiplininin gelişmesine katkı verecek ortak değerlerin oluşumunda Şehir Plancıları Odasının ve Mimarlar Odasının rolleri değerlendirilmektedir.

Meslek Öncesi Eğitim-Öğretimi ve Mesleğin Gelişimini Destekleyen Ortak Değerlerin Oluşumunda Şehir Plancıları Odası ve Mimarlar Odasının Rollerini: 1961–1999

Mimarlık eğitim-öğretiminin nasıl olması gerektiği üzerine görüşler çeşitlilik göstermektedir. Liberal Batı Demokrasilerinde mimarlık eğitimi Beaux-Arts ve Bauhaus okullarının eğitim-öğretim modelleri çerçevesinde ve klasik-modern tartışmaların ağırlığında gelişmekteydi. Bu süreç mimarlıkta inançları, idealleri değiştirmekte ve doğrudan eğitim-öğretim programlarına yansımaktaydı (Keskin Balamir, 1985: 9). Uluslararası Mimarlar Topluluğu 1965'te Milano'da yaptığı toplantıda ana temayı “Mimarın Eğitimi” olarak belirledi. Toplantıda bu alanın temsilcileri tarafından yapılan değerlendirmelerle, karşılaştıkları mesleki sorunlara ortak çözümler bulabilmek hedeflenmekteydi. Mimarlık otoritelerinin eğitim-öğretim üzerine görüş ve önerilerinin tartışıldığı bu toplantıda Şehir Planlama alanındaki gelişmelere de yer verilmişti (Batur, 1965: 12-16).

Türkiye’de Mimarlar Odası da bu meslek grubunun uzmanlık alanlarının belirlenmesi ve bu alanların mimarlara bırakılması için hassasiyetle mücadele etmekteydi. Mimarlık mesleğinde ihtisas ayrımının yapılamaması, mesleğin temel haklarının da tam anlaşılmasına neden olmaktadır. Bu mevcut koşullara rağmen yeni mimarlık okullarının açılmasına da devam edilmekteydi (Özdeş, 1965: 2). Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) 5 Yıllık Kalkınma Planı çerçevesinde plancı ve yapıcı kadroya duyulan ihtiyacı tespit etmiş; ancak bu kadroların Türkiye’deki teknik okullar tarafından yetiştirilmesinin uzun zaman alacağını vurgulamaktaydı. Mimarlar Odası 1.3.1966 tarihinde yürürlüğe giren 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu çerçevesinde, Memur Mimarlar Taslağı hazırlayarak ilgili birimlere rapor halinde sunmuştu. Bu Raporda yeni düzenlemenin, koşulları daha düzensiz ve verimsiz bir işleyişe sürükleyeceği ifade edilmekteydi. Ayrıca, mesleklerin tanıtımında yetersizlikler ile hizmet ayrımı alanı sorunlu bulunmaktaydı. Türkiye’de Mimar-Mühendisliğin ve İnşaat Mühendisliğinin hizmet ayrımının belirlenmemiş olmasıyla birlikte, 1960’lı yılların ortalarında bu meslek alanları henüz yeterince tanıtılmamıştı (Kamiller ve Gencol, 1966: 21).

Teymur (1985; 1992)’a göre, Mimarlık eğitim-öğretiminde mimarlığın pratiği ve eğitimi arasında, en azından o dönemlerde, amaç, içerik ve işleyişle ilgili bağ kurulamamaktaydı. Erim (1966) Mimarlık eğitim-öğretiminin yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini ve iyileştirilmelerin ivedilikle yapılmasından söz etmekteydi. Bunun için de eğitim kurumlarında meslek eğitiminin temel ilkeleri belirlenmeli ve bunların ortak uygulanması amaçlanmalıydı. Aynı zamanda işbirliği, karşılıklı fikir ve meslek saygısının kazandırıldığı toplum terbiyesi konusuna mimarlık eğitim-öğretimi sırasında ve sonrasında mutlaka yer açılmalıydı (Erim, 1966: 12). Ayrıca Mimarlık öğrencilerinin ekip olabilmeyi, grup içerisinde rahat ve üretken çalışmayı öğrenmeleri gerekmekteydi. Liberal Batı Demokrasilerinde ilkokuldan itibaren uygulanan bu tür yöntemler, Türkiye’de de tüm eğitim-öğretim sistemine dahil edilmeliydi. Mimarlık eğitim-öğretiminde

özellikle Toplum Kuralları (Görgü, Toplum Terbiyesi) derslerinin ağırlığında diğer beceri ve bilgilerin kazandırılması öncelikliydi (Erim, 1969: 30).

Bülent Özer (1969: 22)’e göre, Mimarlık eğitim-öğretiminde verilen bilgiler ve temel öğretiler, Türkiye’nin mimari alanındaki gerçekleriyle bağdaşmamaktadır. Kulaksızoğlu’na (1969: 26) göre ise, Türkiye’de Mimarlık eğitim-öğretimi alanında yenilenme ya da köklü değişikliğin gerçekleştirilmesinde, ana ilkelerin belirlenmesi ya da tartışılmasından ziyade diğer yabancı eğitim-öğretim kurumlarının programlarından dersler aktarılması yöntemi kullanılmaktaydı.

Ruşen Keleş (1987)’e göre, Türkiye’de kent plancılarının yetiştirilmesindeki sorunların çözümü için bu meslek grubunun eğitim-öğretimi düzeyinde bir öz değerlendirmenin ve öz eleştirisinin yapılması gerekmektedir. Bu amaçla, İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimar Sinan Üniversitesi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Karadeniz Üniversitesi, Yıldız Üniversitesi (şimdiki YTÜ), Dokuz Eylül Üniversitesi, Selçuk Üniversitesi, Trakya Üniversitesi, Gazi Üniversitesi Mimarlık ve Mühendislik-Mimarlık Fakültelerinin eğitim-öğretim izlencelerini değerlendiren bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Keleş (1987) kent plancıların eğitim-öğretimine dair bir durum tespiti olarak gördüğü bu çalışmada, akademisyen ve Şehir Plancıları Odasının görüşleriyle bu alanın nasıl düzenlenmesi gerektiğine dair faydalı bilgiler elde edildiğini savunmaktadır.

Ruşen Keleş (1987) tarafından derlenen *Türkiye’de Kent Bilim Eğitimi* başlıklı kitapta yukarıdaki paragrafta değinilen araştırma kapsamında dokuz üniversitenin Mimarlık ve Mühendislik-Mimarlık Fakültelerinin ders izlenceleri de yer almaktadır. Bu ders programları incelendiğinde bölümlerde Etik ya da Ahlak konularını doğrudan ele alan dersler bulunmamaktadır. Bu derslerin genellikle seçmeli ders grubunda yer alması nedeniyle araştırma kapsamındaki üniversitelerin seçmeli ders grupları taranmıştır. Ancak bazı üniversitelerde örneğin İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesinde seçmeli dersin karşılığı açıklanmamış ya da rogramında en çok seçmeli ders barındıran Dokuz Eylül Üniversitesinde, 1980’lerin ortası itibariyle, Etik ve Ahlak içerikli herhangi bir derse rastlanmamıştır. Duvarcı (2004)’ya göre de, Mimarlık ve Şehir Planlama bölümlerinin eğitim-öğretimde öğrencilerin teknik becerilerinin geliştirilmesine odaklı bir program uygulanmaktadır. Planlama öğrencileri mesleki bilgi, beceri ve yeteneklerini ortaya çıkartacak programlarla birlikte verecekleri kararların sonuçlarını da değerlendirme becerisine sahip olmalıdırlar. Ancak Türkiye’deki Planlama okullarında bu gelişimi destekleyecek lisans düzeyinde etik konuları içeren ve uygulamalı etik sorunları örnekleriyle ele alan bir ders bulunmamaktaydı (Duvarcı, 2004: 17).

Türkiye’de Şehir Plancılarının mesleki gelişimleri 1976 yılında ve Odaya kayıtlı üyelerin talebi üzerine değerlendirmeye alınmıştır. ŞPMMO VI. Genel Kurulunda üyelerin çoğunluğu, Odanın mesleki ve yasal sorunları tespit etmesi ve bu alanlara ait çözüm geliştirmesi yönünde görüş bildirmiştir. Şehir Plancıları Odası da, plancıların mevcut durumlarını değerlendirecek bir araştırma yapmış; bu araştırma alana iki açıdan katkı sağlamıştır. Birincisi bu tarihe kadar Türkiye’de Plancıların mesleki durumlarını tespiti ve analize yönelik hiç bir araştırmanın yapılmamış olmasıdır. İkincisi ise bu araştırmayla elde edilen bulgular sayesinde planlama düzeni ile mesleğin ihtisas ayırımında belirleyici adımlar atılabileceğine (Sarp, 1987: 197) inanılmıştır.

TMMOB Şehir Planlama, Mimar ve Mühendisleri Odası, 1984 yılında kendi oda mensuplarının katılımında Türkiye’deki Şehir Planlama eğitim-öğretimini geniş kapsamlı değerlendirme amacıyla bir anket çalışması yapmıştır. Bu çalışma 538 üyeye ulaştırılmış olup ancak 116 üye aktif olarak katılmıştır. Cevaplayıcıların %99’u, bu anket çalışmasının 8. sorusuna, çalışma yaşamında Şehir Plancılığının üniversitede öğretildiği çerçevede uygulanmadığı yanıtını vermişlerdir. Bu katılımcıların %46’sına göre, bunun nedenleri eğitimin başarısızlığı ile uygulama olanağının gelişmemesi olarak (Sarp, 1987: 185-194) açıklanmıştır.

Türkiye’de uzmanlaşmış ve ayrı bir disiplin olarak şehircilik eğitiminin oluşmaya başlaması olumlu bir gelişmedir; ancak gelinen noktada Şehir Planlama pratiğinin

uygulanmasından, Şehir Planlama eğitimin niteliğine kadar sorunlar da bulunmaktadır (Tekeli, 1989: 3). Şehir Plancıları Odası ve Mimarlar Odası zamanla eğitim-öğretim alanındaki düzenlemelere daha duyarlı politikalar üretmeye çalışmışlardır. Türkiye Planlama Okulları Birliği (TUPOB) işbirliğindeki çalışmada, Türkiye’de birçok ilde yetersiz kaynak ve donatıyla açılan yeni Mimarlık ile Şehir ve Bölge Planlama Bölümlerinin, dersleri, içerikleri, alınan unvan ve staja kadar tüm süreç sürekli takip edilmekte, bildiriler ve çeşitli raporlar kamuoyu ve ilgililerin dikkatine sunulmaktadır. Meslek odaları artık aday meslektaşlarıyla sürekli iletişim halinde olarak, bilgilendirici seminerler, eğitim kurultayları, yaz okulları oluşturarak çalışmalar yapmaktadırlar.

Şehir Plancıları Odası da Türkiye’de Şehir ve Bölge Planlama Bölümlerindeki eğitim-öğretimde kalite ve yeterliliği sağlamak üzere Türkiye Planlama Okulları Birliğinin kurulmasına destek vermiştir. Bu Birliğin amaçları, mesleki gelişim, yeterlilik ve sürekli gelişime katkı vermek olarak sıralanabilir (TUPOB İşbirliği Ön Protokolü). Her iki Odanın çalışmalarında şehir plancılarının ve mimarların lisans düzeyinde eğitim-öğretimlerinde teknik becerilerle donatılması kadar meslek ahlakı ve etik değerlerin kazandırılmasına yönelik müfredat düzenlemelerinin yapılmasına dair öneriler de geliştirilmiştir.

Meslek Ahlakı ve Etik Değerlerin İşleyişe Dahil Edilmesinde İlgili Akademik Meslek Odalarının Yaptığı Düzenlemeler ve Çalışmalar: 1961–1999

Sayar (1948)’a göre, mimarların meslek ahlakı ve sınırları belirlenmeliydi. Sayar (1948) insanın ve doğanın uyumunda yaşam alanlarının oluşabilmesi için mutlaka düzenleyici ve denetleyici mekanizmalara ihtiyaç duyulmaktaydı. Sayar (1948: 115) meslek ahlakı ve değerlerine neden ihtiyaç duyulduğunu şöyle açıklamaktadır: “*Şehirde yapı polisi teşkilâtının olmaması, malzeme kontrolü yapan bir laboratuvarın bulunmayışı, sanayi kanunlarında imalatın üzerinde alâmeti farika mecburiyeti olmayışı, ... kötü malzemeyi imal edenler hakkında, cezaî hükümlerinin bulunmayışı, birtakım meslek ahlâkından mahrum çapulcu zihniyetli insanlara, imkân ve cesaret vermektedir*”.

Türkiye’de büyük kamusal yatırımların tümünde şehircilik ve planlama hizmetleri yer almaktadır; ancak bunun 1/3’ü mimarlık hizmetleri kapsamındadır. Şehircilik ve mimarlık hizmetleri ekonomik ve toplumsal kalkınmada önemli yer teşkil etmesine rağmen yeterli ve dengeli uygulanamamaktadır. Türkiye’de şehirleşme ve inşaat sektörü alanındaki sorunlar gerçek değerleriyle çözülememektedir. Türkiye’de, Mimarlar ve diğer teknik elemanların mesleki eğitim-öğretimlerinde yeterli seviyede yetiştirilmemekte, görev ve sorumluluklarını tam kavramadan uygulama yapmaya başlamaktadırlar. Şehirleşme ve yapılaşma çalışmalarında, ön veriler, olanaklar ve ihtiyaçlar tam olarak tespit edilmeden planlamaya geçilmektedir. Planlama ve kontrol hizmetlerine yeterli zaman ve ödenek ayrılmamaktadır. Bu nedenlerden dolayı, şehirleşme ve planlama hizmetlerinde ödenek, düzen ve yetişmiş eleman ihtiyacının eş zamanlı karşılanması gerekmektedir (Uyaroğlu, 1966: 5).

Mimarlar Odası gerek kamu gerekse özel sektörde mesleğin icrasına mani olan engelleri tek tek aşmak için mücadele etmiş ve mesleğin ortak değerler ve ilkeleri çerçevesinde gelişmesi için uğraş vermiştir ve vermektedir. Bu konuda standartların belirlendiği örnek uygulamalardan birisine 1961 senesinde İstanbul Belediyesinde İhsan Bingüler’in onayıyla başlayan belge tatbikatının işleyişinde rastlanmıştır. Belge tatbikatının uygulanması, meslekten olmayanların elenmesine ve meslektaşların sicillerini tutulması yoluyla yaptıkları işlerin ve attıkları imzaların kontrol edilmesi olanağını geliştirmiştir. Böylece Mimarlık camiasının gidişatına dair bilgilere ulaşılmış ve sektördeki mimarların mesleki faaliyetleri izlenmeye başlanmıştır. Bu sistemle mimarların hem odalarında hem de belediyede yaptıkları işler sicillerine işlenmekte ve her işin sahibi tanınmaktadır (Aksüt, 1964: 14). Mimarlar Odası belge tatbikatı uygulaması sayesinde kaliteli ve kontrollü yapılaşma ile mesleki davranışlarda istenen ölçülerin tutturulmasını amaçlanmaktaydı.

Belge tatbikatı uygulamasının Oda tarafından düzenlenmesinin gerekçesi şu ifadelerle açıklanmaktaydı (Mimarlar Odası, 1964: 2):

“Mimarlık mesleğinin müsbet bir sanat seviyesi yönünden gelişmesi, meslektaş haklarının korunması, mesleğin icra esaslarının düzenlenmesi, meslek şeref ve haysiyetinin korunması, amme ve memleket menfaatlerine hizmet edebilmek için, mesleki hizmetin fen ve sanat gereklerine göre yapılması ve tatbikat görmesi, hizmetin asgari karşılığının temin edilmesi, mesleki disiplin ve dayanışma yönünden tedbirler alınması ve murakabede bulunulması, mesleğin meslek dışı ve meslek içi istismarının önlenmesidir.”

Bu amaçla, 7303 sayılı Kanunla düzenlenen, 6235 sayılı Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Kanunu madde 2-b ve TMMOB Mimarlar Odası Talimatnamesi 6, 34-b, 34-f ve 34-h maddeleri ile Mimarlar Odasına tanınmış yetkiler dahilinde belge tatbikatı uygulaması başlatılmıştır. Belge tatbikatı esaslarına aykırı proje, mukavele ve davranışların reddedileceği ve gerekirse disiplin yönünden takip edileceği vurgusuyla yaptırıma dayanan bir düzenleme yapılmıştır. Belge tatbikatının ilk uygulamasına İstanbul’da 21.6.1961 gün ve 311 sayılı İstanbul Belediye Başkanlığı genelgesiyle başlamıştır. Bu uygulamaya İmar ve İskân Bakanlığının 10.11.1961 gün ve 1.1/592-16827 sayılı genelgesiyle Ankara ve İzmir de katılmış olup 1960’lı yılların ortaları itibariyle Türkiye’de diğer kentlere de bu yönde düzenlemelerin yayılması beklenmekteydi (Mimarlar Odası, 1964: 2) ve nitekim öyle de oldu. 1960’lı yılların başlarında belge uygulamasının başlaması ile fen adamlarının sicillerinin tutulması sonucunda yapı projelerinin kalitesinin yükseldiği tespit edilmiştir (Mimarlar Odası İstanbul Şubesi Raporu, 1964: 6). Mimarlar Odası tarafından hazırlanan meslekî hizmetlerin ifasında uyulması gerekli tatbikat esasları çerçevesinde 13 maddelik hazırlanan belge tatbikatı genel kuralları, mesleğin icrasında ve yapı projelerinde olumlu gelişmeleri başlatmıştır.

Mimarlar Odasının 1966 yılı XII. Genel Kurulunda, mimarlık mesleğinin sorunları gündeme getirilmiştir. Mesleğin icrasında karşılaşılan sorunların kaynağında ise, bu alanın düzenleyici kurallardan, gelenek, kanun ve nizamlardan eksik işlemesi gösterilmiştir (Mimarlık Dergisi, 1966: 2). Oda tarafından mesleğin uygulanmasında karşılaşılan sorunların çözülmesi ve mesleki ortak değerlerin geliştirilmesine yönelik yasal düzenlemeler yapılmaya başlanmış olup bunlar tarih sırasıyla aşağıda açıklanmaktadır.

Oda Yönetmeliği: Her iki oda 6235 sayılı Kanunla örgütsel kimliklerini kazanmışlardır. Şehir Plancıları Odası ve Mimarlar Odasının kuruluş gerekçelerinde, meslek ahlakını ve disiplinini korumak amacı da yer almaktadır. Mesleğin temsilcilerinin uygulamada karşılaştıkları sorunlara karşı ortak mesleki tavır ve davranışı geliştirmek, mesleki dayanışmada ve diğer paydaşlarla olan ilişkilerde ilkesel değerleri hâkim kılmak için gerekli düzenleme oda yönetmeliklerinde açıkça belirtilmiştir.

Mimarlık Mesleği Uygulama Töresi: Mimarlar Odası, 1966 yılında kod 803 başlığında Genel Kurul Çalışma Raporunda mesleğin uygulanmasında bağlayıcı kuralları içeren bir düzenlemeye yer vermekteydi. Mimarlar mesleki karar ve uygulamalarında genel çalışma kurallarından faydalanmakla birlikte, bireysel farklılıklar ve koşullardan dolayı yer yer ortak değerlerden de uzaklaşmaktaydılar. Mimarlar Odası, mimarın mesleki bilgi, imkân, yetki ve görevlerini topluma, iş sahiplerine ve meslektaşlarına karşı en iyi şekilde icra etmesi ve üyelerini yanlışlıklardan koruyabilmek adına “Mimarlık Mesleği Uygulama Töresi” başlıklı düzenlemeyi uygulamaya almıştır. Oda mimarların birbirleriyle olan ilişkilerini ve iş tutumlarını, bilirkişilik esnasındaki yaklaşımlarını da bu düzenlemeyle kurallara bağlamıştı. Mimarların ortak kurallara uygun şekilde mesleki faaliyetlerini sürdürmeleri camianın itibarını korumakla birlikte toprak kullanımı, planlama, imar, bilirkişilik gibi yapı ve inşaat sektöründeki karar ve uygulamaların kamu yararı ve toplumsal fayda yönünde onaylanmasına da yardımcı olacaktır (Mimarlar Odası Genel Kurul Çalışma Raporu, 1966).

Mimarlık Ahlak Yasası: Şehirleşme ve planlama alanındaki sorunlar, mimarlık mesleğinde ilke ve değerlerin belirlenerek bir Mimarlık Ahlak Yasası Tasarısının hazırlanmasını (Uyaroğlu, 1966: 6) gündeme getirmekteydi. TMMOB Mimarlar Odası XII Devre Çalışma Raporunda yer alan III. Teknik Gücün Organizasyonu başlığında, Mimarlık Ahlak Kanunuyla ilgili çalışmaya yer verilmekteydi. Yasa hakkında organ, üye, danışma kurullarının tespiti yapılarak kesin şeklin verilmesi hedeflenmekteydi (Mimarlar Odası XII Devre Çalışma Raporu, 1966). Gürkan (1969) Mimarlar Odası tarafından tanımlanan meslek ahlakı kavramına rağmen mesleğin uygulanmasında karşılaşılan sorunlar ve mevcut koşullar karşısında meslek ahlakı kurallarını ve sınırlarını tekrar hatırlatmaktadır. Bu gelişmeler Mimarlar Odası tarafından yapılan bu düzenlemelerde yaptırım ve cezai işlemlerin olmayışı nedeniyle uygulamalarda istenen sonuçlara ulaşamadığını düşündürmektedir.

Mimarlık Mesleğini Uygulama Mimarlar Arası Dayanışma Mimarlık Şeref ve Haysiyetini Yüceltme Yönetmeliği: Mimarlar Odası XVI. Dönem Çalışma Raporu Mevzuat Komitesi Kod 833 Ek ile Mimarlık Mesleğini Uygulama Mimarlar Arası Dayanışma Mimarlık Şeref ve Haysiyetini Yüceltme Yönetmeliği düzenlenmekteydi. Bu Yönetmelik mimarların kendi aralarında mesleki dayanışmasını sağlamak, mesleğin şeref ve haysiyetini korumak için Mimarlar Odası üyelerinin uymak zorunda oldukları kuralları kapsamaktaydı. Kurallara uymayanlar ve aykırı davranışta bulunanlar Oda Yönetim Kurulunca Haysiyet Divanında değerlendirileceği kararı da bu düzenlemeye eklenmesiyle (Mimarlar Odası XVI Dönem Çalışma Raporu, 1970) yönetmeliklere yaptırımlarla bağlacı nitelik kazandırıldığından söz edilebilir.

Mimarlar Odasının 1970 yılında ulaştığı 3.500 üyesiyle ortak bir değerler ve ilkeler çerçevesinde uzlaşması artık çok da kolay değildi. Çünkü üyelerin her birinin, iş ilişkileri, çalışma ortamları, kazançları ve mesleki sorumlulukları birbirinden hayli farklıydı. Bu yüzden bu farklılıklar karşısında ortak bir dayanışmanın kendiliğinden gelişmesini beklemek bilimsel ve gerçekçi hiçbir düşünceyle bağdaşmamaktaydı. Bu nedenledir ki, Mimarlar Odası mesleki dayanışma kurallarına uymayan üyelerini Haysiyet Divanında değerlendirilmek üzere Divana sevk etmekteydi. Haysiyet Divanında üyelere yönelik kınama, ihtar veya belirli bir süre meslekten men gibi cezalar verilebilmekteydi. Ancak bu cezalar üyelerin bireysel çıkarılardan uzaklaşıp ülke ve meslek grubunun ortak değerleri uğrunda hareket etmesine yöneltecek kadar etkin olmamakta, sadece manevi cezalar niteliğinde (Batur, 1970: 26-27) ve düzeyinde sınırlı kalmaktaydı.

Mimarlık Meslek Yasası Taslağı: Mimarlık mesleğinin çalışma sınırlarını belirleyen, mesleğin sorumluluk alanlarını yasal düzenlemelerle açıklayan bir çalışma bulunmamaktaydı. 1938 yılında çıkartılan 3458 sayılı Mühendislik ve Mimarlık Hakkında Kanun genel hükümler içermekteydi. Mesleklerin tanımlanması, görev ve sorumluluklara ait düzenlemelere bu Kanun'da rastlanmamaktaydı. 1954 yılındaki 6235 sayılı Kanun'un 1959 yılında 7303 sayılı Kanun'la ek hükümlerle yapılan düzenlemeler Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Kanunu ile mimar ve mühendislerin Odalar içinde örgütlenmesini sağlamıştır. Bu düzenlemeler, TMMOB ve Birliğe bağlı Odaların kuruluş ve işleyiş esaslarını belirtmekte, mesleklerin icrasındaki görev ve sorumluluklarına ait ayrıntılara yer vermemekteydi. Oysa her meslek grubu bu tür düzenleyici ve denetçi yasal mevzuata ihtiyaç duymaktaydı. 1950'li yıllarda 1.000 civarında olan mimar sayısı daha 1993'de 23.000'i aşmıştı. Bu hızlı sayısal artış bile, 1938 ve 1950'lerdeki meslek yasalarının yetersiz kaldığının göstergelerinden birisiydi. Bu koşullar, Mimarlar Odasının mimarlık mesleğinin genel esaslarını belirlemesine, uyulacak kurallar ve mesleki davranış ilkelerine bağlı olarak mimarlık hizmetlerindeki görev ve sorumluluklarının yasal boyutunun hazırlanmasına zemin hazırlamıştır. Bu Kanun Taslağının önemli vurgusu ise, mimarların mesleklerini icra ederken, yapamayacakları faaliyetler konusunda açık hükümler getirmesiydi. Mimarlık Meslek Yasasının hazırlanmasındaki bir diğer etken, uluslararası meslek ahlak kuralları niteliğinde bir düzenlemeye duyulan ihtiyaçtı. Böylece mimarlık hizmetlerinin, kamu yararına ve toplumun faydasına aykırı etkilerden uzak tutulması sağlanabilecekti. Mesleğin icrasını düzenleyen bu kararlar, Mimarlar

Odası ve üyeleri arasında meslek içi bir özdenetimin sağlanmasına yönelik girişimlerdi (Şentek, 1993: 19).

Mimarlar Odasının Olağanüstü Genel Kurul 34. Dönem Çalışma Raporunda yer alan “Yeni Mimarlık Meslek Düzeni İlkeleri” ve bunun “Uygulama Yöntemi” benimsenmiş ve yöntem gereğince “Mimarlık Meslek Yasası” Taslağı olarak Genel Kurul görüşüne sunulması kararlaştırılmıştı (Mimarlar Odası Olağanüstü Genel Kurul, 34. Dönem Çalışma Raporu, 1993).

Meslek Düzeni Mesleki Davranış ve Ahlak Kuralları Taslak Önerisi (23.04.1993): Bu çalışma, mesleğin uygulanmasıyla ilgili tüm davranış ve kararlarda mimarın uymak zorunda olduğu mesleki davranış ve ahlak kurallarını bağlayıcı nitelikte belirlenmiş olup mesleki görevlerin icrasında uygulanması gereken bir temel kılavuz olarak düzenlenmiştir (Mimarlar Odası, 1993: 39). Mesleki Davranış ve ahlak kuralları ile bu mesleğin temsilcilerinin kendilerine, topluma, işverene, meslektaşlarına ve Meslek Odasına karşı yükümlülükleri ayrı başlıklarda ve farklı açılardan değerlendirmelerle geniş kapsamlı yazılı bir metinle açıklık kazandırdığından söz edilebilir.

Şehir Planlama Odasının meslek ahlakı ve disiplinin oluşumunda Mimarlar Odası gibi yasal düzenleme ve yönetmelik hazırlıklarına dair çalışmaların yürütülmediğinden söz edilebilir. Ancak bu konuda üyeler ve planlama mesleğinin temsilcileri tarafından, ortak ilkelerin oluşumunda Odanın görev alması ve yasal düzenlemelerle mesleğin hizmet tanımının ve sınırlarının belirlenmesi önerileri sıklıkla vurgulanmıştır. Türkiye’de planlama mesleğinin ahlaki ve etik kurallarla geliştirilmesini Tekeli (1988) ve Ersoy (2008) da öncelikli konular arasında ele almaktadırlar.

Tekeli (1988)’ye göre, kentsel koruma bir bilgi ve/veya estetik alandan kaynaklanan bir sorundan ziyade ahlaki değerlerden doğrudan etkilenmektedir. Ahlakın tanımı Tekeli’ye (1988: 19) göre, pratikte iyi işler yapabilmek adına hangi kurallara uygun eylem ve davranışların geliştirilmesi gerektiğini belirleyebilmektir. Bu nedenle, kent planlaması, çevre ve tarihsel çevrenin korunması doğrudan ahlak kavramının alanlarını oluşturmaktadır. Dolayısıyla Türkiye’de plancıların, planlama, çevre koruma, kentsel koruma alanlarındaki karar ve uygulamalarında ahlaki ilkelerin işlenmesine, bunun genele yayılması ve yerleşmesinde uğraş vermeleri gerekmektedir.

Hızlı kentleşme yaşam alanlarında, çevrede ve doğada derin hasarlara neden olurken planlama mesleğinde de karar ve uygulamalarında zorluklar ve ikilemlere neden olmaktadır. Ersoy (1995)’a göre, Şehir Plancıları Odası ve üyelerin katılımında kent plancılarının mesleki etik değerlerinin belirlenmesi gerekmektedir. Ersoy (1995) Türkiye’de, bilirkişi incelemeleri, kamu yararı, dezavantajlı kesimin haklarının savunulması, doğal ve tarihi çevrenin korunması gibi önemli karar ve uygulamalarda ortak ahlaki değer ve ilkelerin geçerli olmadığından bahsetmektedir.

İmar ve planlama alanında etik dışı karar ve uygulamaların kaynağında görevlerini yerine getirmeyen kişilere yönelik cezai yaptırımların zayıflığı yer almaktadır. Planlama aktörleri yasal yaptırım zayıflığını etik sorunların en önemlileri arasında değerlendirmektedirler (Kılınç, Özgür ve Genç, 2009; 2013). Ersoy (2008)’a göre, planlama mesleğinin sorunları ve mevcut ülke koşullarına karşın bu alanda mesleki etik kurallarının geliştirilmemiş olmasının da önemli bir eksikliktir. Etik kuralların düzenlenmesi yoluyla planlama sorunları karşısında kişisel ve meslek odası olarak şehir plancıları ortak tavır ve davranışlarını geliştirmeli, ilke ve değerlerin belirlenmesinde meslek odası öncülük görevini üstlenmelidir. Profesyonel plancı mesleğini icra edenlerin bağlı oldukları bir kurumsal etik kurallar dizgesi olmadığı için ahlaki davranış bireysel kararlara bırakılmış durumdadır. Bunun için meslek odasının kent plancılarına yönelik etik kuralları hızla belirlemesi ve ilk genel kurulda üyelerin görüşlerine sunması zorunluluğu vardır (Ersoy, 2008: 9-11).

Sonuç

Bu çalışmada Türkiye’de hızlı kentleşme ve sorunlarına Şehir Plancıları Odası ve Mimarlar Odasının yaklaşımları ve mesleki duruş ile tavırları tarihsel süreçle birlikte değerlendirilmektedir.

1961–1999 tarih aralığında meslek ahlakı ve etik ilkelerin geliştirilmesi, Şehir Plancıları Odası ve Mimarlar Odası tarafından bir ihtiyaç bir zorunluluk olarak algılanmaktaydı. Her iki mesleği temsil eden yetkili ve sorumlu kadro karar ve uygulamalarında benzer ya da aynı işleyişi bireysel farklılıklara dayalı olarak birbirinden farklı onay ve kararlarla üretmekteydiler. Türkiye’de mesleklerin icrasında yazılı kurallara bağlanmayan ancak meslek ahlakı ve disiplini sağlamada etkili bir geleneğin bulunduğundan da söz edilebilir. Cezaî yaptırımın olmayışı nedeniyle zaman içerisinde bu geleneğin etkisinin sınırlı kaldığı iddia edilebilir. Mesleğin geleneksel ve evrensel nitelikte ortak ilke ve değerlerinin yasal boyutlarıyla belirlenmesi amacıyla Odalar çalışmaları yürütmüşler; ancak Şehir Plancıları Odası ve Mimarlar Odası şu sorunlarla karşılaşmaktadır:

- Odaların örgütlenmelerinden kaynaklanan sorunların varlığı,
- Mimarlık ve Şehir Plancıların Lisans Eğitim-Öğretimi müfredatında mesleki değerler ve ilkeleri içeren ve önceleyen derslerin bulunmaması,
- Mesleğin uygulanmasında meslek ahlakı ve disiplinin ortak temellere dayalı bağlacı kurallarla geliştirilememiş olması.

Türkiye’de Mimarlar Odası ve Şehir Plancıları Odası geç ve gecikmeli örgütlenmiştir. Mimarlar Odasının kurulmasının fikir aşaması 1927’ye dayanmakla (Galip, 1931: 67) birlikte, kurumsal ve yasal çerçeveye uygun kimlik kazanması ancak 1961 yılında 34 yıl sonra mümkün olabilmektedir. Şehir Plancıları Odasının örgütlenmesi de 1970’lerin başlarındadır. Mimarlar ve şehir plancılarının örgütlenmedeki bu gecikmeleri bu mesleklerin ortak ilke ve değerlerinin sağlıklı ve hızlı gelişmesini de olumsuz etkilemiştir. Türkiye’de 1960’lı yıllarda mimar, şehir plancısı ve inşaat mühendisi gibi mesleklerin hizmet ayırımının yapılmamış olması, mesleği temsil eden bu grupların aynı işi bireysel tercihlerine göre geliştirmesi de meslek ahlakı ve disiplininin oluşumunu zorlaştırmıştır. Meslek odalarının bu çalışmaları yaparken oda çalışmalarına katılımın azlığı, aynı heyecanın, azmin ve ruhun genele yayılmamış olması bu çalışmaların iç örgütlenmedeki zayıf karnıdır denebilir.

Yükseköğretimde mimar ve şehir plancısının lisans düzeyindeki eğitim-öğretiminde mesleki ve teknik konular ağırlıklıdır. Müfredatta seçmeli derslerin de bulunmasına rağmen lisans eğitim-öğretim programlarında meslek ahlakı ve etik değerleri içeren bir ders çoğu programda ya hiç yer almamakta veya sınırlı kalmaktadır. Mesleğin icrasına başlanması öncesi dönemde eğitim-öğretimdeki bu eksiklikler farklı tarihler ve önerilerle gündeme getirilmiştir. Erim’e (1966) göre, mimarlık lisans eğitim-öğretiminde toplum kurallarını ele alan görgü, toplum terbiyesi içerikli derslerin eklenmesi bu alanın mesleki gelişimine katkı sağlayacaktır. Duvarcı (2004) da, planlama lisans eğitim-öğretiminde etik değerler ve uygulamalı örnekleri içeren bir dersin olmamasının, mesleğin karar ve uygulamalarına doğrudan yansıtıldığından bahsetmektedir.

Şehir Plancıları Odası ve Mimarlar Odası lisans düzeyindeki müfredatta yer açılmayan meslek ahlakı ve etik ilkelerin oluşumunda rehberlik rolünü üstlendiğinden söz edebiliriz. Sayar (1948) ve Gürkan’ın (1969) yaklaşık yirmi yıllık arayla yaptıkları çalışmada, meslek ahlakının içselleştirilmesi ve sınırlarının belirlenmesini aynı hassasiyetle vurgulamaktaydılar. Mimarlar Odası mesleğin icrasında geleneksel değerlerle, ahlaki kuralların uygulanması ile birlikte Uluslararası Mimarlar Birliğinin evrensel kriterlerinden de yararlanmışlardır. Şehir Plancıları Odası mesleğin kurallarının belirlenmesinde etik ilkeler ve değerler kavramlarına çoğunlukla yer vermiştir. Ersoy (1995)’a göre, planlama mesleğinde etik ilke ve değerlerin belirlenmesinin toplum nazarında mesleğin meşruiyet kazanmasına da destek verecektir. Her iki oda geleneksel ve evrensel değerlerle mesleğin uygulanması ve gelişmesine yön verme girişimlerinde bulunmaktaydılar.

Şehir Plancıları Odası ve Mimarlar Odası üyelerinin, meslek yaşamında karşılaştığı sorunların çözümü için meslek ahlakı ve disiplinini kurallara bağlayan yasal düzenlemeler, yönetmelikler hazırlamış ve uygulanmasına yönelik çalışmalar yürütmüştür. Bu konuları içeren ilk

düzenleme Odaların örgütlenme gerekçelerinde, meslek disiplini ve ahlakını korumak olarak yer almaktadır. Mimarlar Odası bu kuruluş amacını mesleğin karşılaştığı sorunlara göre yer yer güncellemelerle yeni yönetmelikler eklemiştir. Mimarlar Odasının yaptığı bu düzenlemeler tarih sırasıyla şöyledir: Mimarlık Mesleği Uygulama Töresi, Mimarlık Ahlak Yasası, Mimarlık Mesleğini Uygulama Mimarlar Arası Dayanışma Mimarlık Şeref ve Haysiyetini Yüceltme Yönetmeliği, Mimarlık Meslek Yasası Taslağı, Meslek Düzeni Mesleki Davranış ve Ahlak Kuralları Taslak Önerisidir.

Bu düzenlemelere göre, Mimarlar Odası ilkesel mesleki davranışların oluşması ve içselleştirilmesi için kendi yükümlülüklerini yerine getirmek konusunda duyarlı davrandığından söz edebiliriz. Ayrıca bu yönetmelikler zaman içerisinde cezai yaptırım niteliğinde düzenlenmeye başlanmıştır. Odaya kayıtlı üyelerin kuralları ihlal etmeleri halinde üyeler Haysiyet Divanı ve Disiplin Kurulunda değerlendirilmek üzere sevk edilmektedir. Ancak Mimarlar Odasının kurallara uymayan üyelerine verdiği cezai işlemlerin azlığı ve caydırıcı nitelikler taşıması da ortak değer ve ilkelerin geliştirilmesindeki engeller olarak yorumlanabilir. Şehir Plancıları Odası üyeleri tarafından mesleğin etik ilke ve değerlerinin belirlenmesi ve uygulamaya alınması yönlü talepler geliştirilmiştir. Planlama mesleğinde ortak ilkelerin belirlenmesinde Ersoy (1995; 2008) etik ilkelerin, Tekeli (2008) ise ahlaki değerlerin geliştirilmesi ve korunmasına değinmektedir. Ersoy (2008) Türkiye’de planlama mesleğinin etik kurallarının henüz oluşturulmadığından da söz etmektedir. Oysa ABD gibi ülkelerde plancıların etik değerleri çok uzun dönem önce gerçekleştirilmiş olsa da, o ülkelerde de daha düşük düzeyli ve daha seyrek etik sorunlarla karşılaşmaktadır. Türkiye Kuzey Amerika ülkeleri ve Batı Avrupa ülkelerine nazaran mimarlık ve şehir plancıları için etik ilkeler geliştirme konusunda oldukça geç kalmış gözükmektedir.

Şehir Plancıları Odası ve Mimarlar Odası meslek ahlakını ve etiğini ortak değerlere bağlı geliştirmek konusunda ki çabalarına rağmen her iki odanın da kurumsal kimlik kazanmadaki gecikmeleri, ahlaki ve etik ilkeleri çok anlaşılır şekilde ortaya koymak, lisans eğitimi veren kurumlarla bu amaçlarla kuvvetli işbirliği yapmak ve oda faaliyetleri ile açıklamalarında ön planda tutmak konusunda dönem dönem zayıf kaldıkları da söylenebilir.

Bu çalışma da Şehir Plancıları Odası ve Mimarlar Odası, üyelerinin mesleğin icrasında ortak geleneksel ve evrensel değerlerin oluşumundaki etkinlikleri ve etkileri 1961–1999 aralığında değerlendirilmeye alınmıştır. Her iki Odanın meslek ahlakı ve etik değerlerinin tarihsel gelişimi ve eğilimlerini 1999–2010 dönemine odaklanan araştırmalarla yön bulacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Aksüt, L. (1964). Mimarlık mesleği icrasında durum kritikleri. *Mimarlık Dergisi*, 1964/6, 14-15.
- Batur, S. (1970). Demokrasinin gereklerine saygı: Boykotlar ve bazı mimarlar. *Mimarlık Dergisi*, 1970/1, 26-27.
- Batur, S. (Çev.) (1965). Mimarın eğitimi konusunda bazı mimarlık otoritelerinin görüşleri. *Mimarlık Dergisi*, 1965/10 (24), 12-16.
- Baytop, F. (1964). Mimarlar Odası X. Kongresinden notlar, *Mimarlık Dergisi*. 1964/2, 1-2.
- Birkan, G. (1972). Uluslararası Mimarlar Birliği (UIA) nedir? Nasıl çalışır? *Mimarlık Dergisi*, 1972/8, 19-20.
- Demirci, M. (2005). Şehir Planlamada etik kodları bağlamında etik davranış ilkeleri ve standartları. *Siyasette ve Yönetimde Etik Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, TMMOB Şehir Plancıları Odası. 285-296.

- Duvarcı, Y. (2004). Planlama mesleğine ve planlama ilkelerine etik açıdan eleştirel bir bakış. *Planlama Dergisi*, 2004/2, 14-27.
- Erim, G. (1966). Mimarlık eğitimi konusunda düşünceler. *Mimarlık Dergisi*, 1966/9, 11-12.
- Erim, G. (1969). Mimarlık eğitiminin amaçları ve öğretim programları ile ilgili sorunlar, toplum ve mimar. *Mimarlık Dergisi*, 1969/ 9, 29-36.
- Ersoy, M. (1995). Planlama kuramları ve etik. *1. Planlama Kongresi: Planlamanın Meşruiyeti ve Plancılarının Konumu*, TMMOB Şehir Plancıları Odası. 119-124.
- Ersoy, M. (2008). Planlamada etik değerler: eşitlik ve sosyal adalet. *31. Şehircilik Kolokyumu: Planlama Meslek Alanı, Geçmişten Geleceğe*, TMMOB, Şehir Plancıları Odası. 73-86.
- Frank, A. I. (2006). Three decades of thought on Planning education. *Journal of Planning Literature*, 21(1), 15-67. <https://doi.org/10.1177/0885412206288904>
- Galip, Ö. F. (1931). Mimarlar kongresi. *Arkitekt*, 1931-2, 67-68.
- Gürkan, A. (1969). Aşırı duyarlılıklar ya da meslek ahlakı. *Mimarlık Dergisi*, 1969/12, 27.
- Kamiller, T. & Gencol, B. (1966). Anadolu'nun teknik ihtiyaçları önünde memur mimarların durumu. *Mimarlık Dergisi*, 1966/1, 21.
- Keleş, R. (Ed.). (1987). *Türkiye'de Kentbilim Eğitimi*. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi.
- Keskin Balamir, A. (1985). Mimarlık söyleminin değişimi ve eğitim programları. *Mimarlık Dergisi*, 1985/8, 9-15.
- Kılınç, G., Özgür, H. & Genç, F. N. (2013). The possible sources of ethical issues in urban/physical planning in Turkey. *Turkish Studies (Routledge)*, 13(1) *Corruption, Public Ethics and Changing Cultures*, 45-65. <https://dx.doi.org/10.1080/Turkish Studies.-14683849.2012.653126>
- Kılınç, G., Özgür, H. & Genç, F. N. (2009). Yerel yönetimlerde imar ve planlama etiği. *TODAİE Kamu Etiği Sempozyumu*, TODAİE. 413-430.
- Kıray, M. Belik (1965). Modern şehirlerin gelişmesi ve Türkiye'ye has bazı eğilimler. *Mimarlık Dergisi*, 1965/7, 10-12.
- Kulaksızoğlu, M. E. (1969). Mimarlık eğitiminin amaçları ve öğretim programları ile ilgili sorunlar, toplum ve mimar. *Mimarlık Dergisi*, 1969/9, 26-27.
- Mimarlar Odası (1964). Haberler. *Mimarlık*, 1964/5, 1-3.
- Mimarlar Odası (1964). İstanbul'un mimarı: Mimarlar Odası İstanbul Şubesi raporu. *Mimarlık*, 1964/2, 3-6.
- Mimarlar Odası (1966). Haberler, XII Mimarlar Odası Genel Kurulu çalışmalarını bitirdi. *Mimarlık Dergisi*, Sayı 1966/3, 2-6.
- Mimarlar Odası (1966). *Mimarlar Odası Genel Kurul Çalışma Raporu*. Mimarlar Odası.
- Mimarlar Odası (1966). *Mimarlar Odası XII. Devre Çalışma Raporu*. Mimarlar Odası.
- Mimarlar Odası (1970). *Mimarlar Odası XVI Dönem Çalışma Raporu*. Mimarlar Odası.
- Mimarlar Odası (1974). *Mimarlar Odası XX. Dönem Genel Kurul*. Mimarlar Odası.
- Mimarlar Odası (1993). Meslek düzeni ve mesleki davranış ve ahlak kuralları taslak önerisi. *Mimarlık Dergisi*, 1993/253, 39.

- Mimarlar Odası (1993). *Mimarlar Odası Olağanüstü Genel Kurul 34. Dönem Çalışma Raporu*. Mimarlar Odası.
- Özdeş, G. (1965). Prof. Gündüz Özdeş'in genel kurulu açış konuşması. *Mimarlık Dergisi*, 1965/3, 5-7.
- Özer, B. (1969). Mimarlık eğitiminin amaçları ve öğretim programları ile ilgili sorunlar, toplum ve mimar. *Mimarlık Dergisi*, 1969/9, 21-22.
- Özer, İ. (2004). Kentsel ekonomik araştırmalar üzerine sosyolojik bir değerlendirme. *Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu -2*, DPT ve PAÜ. 112-119.
- Sarp, K. (1987). TMMOB Şehir Planlama Mimar ve Mühendisleri Odası üyelerinin ülkemizdeki Şehir Planlama eğitimine ilişkin görüş ve eleştirileri: Bir anket çalışmasının sonuçları içinde. R. Keleş (Ed.), *Türkiye’de Kentbilim Eğitimi*, Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, SBF İskan ve Şehircilik Araştırma Merkezi. 185-211.
- Sayar, Z. (1948). Meslek ahlakı!..., *Arkitekt*, 1948-5-6 (197-198), 115.
- Sayar, Z. (1954). Mühendis ve Mimar Odalarının kuruluşu münasebetile. *Arkitekt*, 1954-09-12 (275-276-277-278), 151-152.
- Şentek, A. (1993). Mimarlar ‘yasal tanım’ edinme çabasında. *Mimarlık Dergisi*, 1993/251, 19.
- Tekeli, İ. (1988). Kentsel korumada değişik yaklaşımlar üzerine düşünceler. *Planlama*, 88/1, 19-22.
- Tekeli, İ. (1989). Dünya Şehircilik Günü ve Türkiye’de Şehircilik eğitimi. *Planlama*, Sayı 1989/2-3-4, 3-11.
- Tekeli, İ. (2008). Kent Planlama mesleği gelişmesini sürdürürken ahlakını nasıl oluşturuyor? *31. Şehircilik Kolokyumu: Planlama Meslek Alanı, Geçmişten Geleceğe*. 7-9 Kasım 2007, TMMOB Şehir Plancıları Odası ve ODTÜ, 55-71.
- Teymur, N. (1985). Mesleki eğitimde sorunlar. M. Adam (Çev.), *Mimarlık Dergisi*, 1985/8, 18-19.
- Teymur, N. (1992). *Architectural Education: Issues in Educational Practice and Policy*, Question Press.
- TUPOB İşbirliği Ön Protokolü. Şehir Plancıları Odası.
- Uluslararası Mimarlar Birliği (1965). Uluslararası Mimarlar Birliği’nin tarihçesi. *Mimarlık Dergisi*, 1965/10, 6.
- Uyaroğlu A. T. (1966). Mesleki sorunlarımız. *Mimarlık Dergisi*, 1966/1, 5-6.
- Yavuz, F. (Çeviren) (1961). Şehircide aranan vasıflar. C. Geray (Ed.) *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 16(1), 270-272.